

MESTRE DE CAPÇALERA

Escrits essencials d'educació

A càrrec de Toni Giménez i Fajardo

TÓTEM I TABÚ

Les grans aportacions de Sigmund Freud a la pedagogia

Va néixer a Freiberg, Àustria, l'any 1856, i va morir a Londres el 1939. Va exercir de neuròleg i psicòleg. L'any 1860 la seva família, que era d'origen jueu encara que no practicant, va anar a viure a Viena. Va ser el primer de vuit fills, un dels quals va morir quan ell tenia dos anys i quatre més foren internats en camps de concentració i assassinats pels nazis. La seva mare (segona esposa del pare) tenia vint anys. Se'l considera un "empollón" i un fill molt mimat. L'any 1881 es llicencia en medicina, especialitzant-se en neurologia, a la Universitat de Viena d'on després en seria professor. Es casà el 1886 i va tenir sis fills. El seu pare va ser avi als quaranta anys. Va escriure molt, va ser operat trenta-tres vegades, fumava, va tenir un atac de cor i un càncer de mandíbula, fet que el portà al suïcidi, injectant-se una sobredosi de morfina, per no suportar més el dolor. Morí a Londres, ciutat on havia emigrat.

Les seves aportacions tenen un gran valor en la pedagogia perquè justifiquen gran part dels comportaments dels infants en la seva infància i dels adults en general.

Eros i Thánatos

Principi del plaer: el plaer o libido (*eros*), entès com a desig. L'ésser humà, de manera conscient o inconscient, busca sempre la satisfacció immediata. L'*eros* ens uneix a la vida.

Instint de mort (*thánatos*): en tant que l'ésser humà s'adona que s'ha de morir, genera violència. El *thánatos* ens uneix a la separació.

Tòtem i tabú

Allò sagrat, el que és sagrat per a l'adult i el que és sagrat per a l'infant. el que no pot ser transgredit.

Allò prohibit, el que és prohibit per a l'infant, que precisament és el que més li atrau, i el que és prohibit per a l'adult.

Ego, super-ego i ello

Per a Freud, l'*ego*, el jo, o sigui, la pròpia identitat, fa referència a la vida psíquica i voluntària en relació amb el món conscient, el jo, la realitat, el conscient, el que dominem. Tenir consciència significa adonar-se del que hi ha al voltant. Segons Lynn Margulis, professora de la Universitat de Massachussets, la majoria d'espècies, cèl·lules incloses, tenen consciència. Els animals tenen consciència dels seus actes. Actualment hi ha molts biòlegs que posen en entredit que els animals siguin menys intel·ligents que els humans.

El superego (súper-jo) té una relació amb el món subconscient, és la consciència moral, el remordiment, els judicis, els somnis. És el sentit moral d'allò que està bé. L'ello o id són els impulsos primaris, primitius i de plaer, l'instint. Té relació amb el món inconscient, allò heretat, l'inconscient col·lectiu, el que no dominem (ell ens domina a nosaltres). Fou la primera persona a parlar de l'inconscient. L'ello és la part conscient de la psique que té a veure amb els impulsos instintius. És el passat de l'espècie. Segons ell, la cultura sorgeix de la repressió del plaer, del control de l'instint.

Segons Freud, l'infant no viu un camí de roses, sinó un *via crucis* de conflictes, dificultats i soledat. El jo, el super-jo i l'ello configuren la nostra pròpia identitat: el sentit moral d'allò que està bé. El 1895 creà la psicoanàlisi que permet posar-se en contacte amb l'inconscient, un inconscient de caire universal en què tot allò reprimat aflora en forma de somnis (entesos com a manifestacions de l'inconscient). La psicoanàlisi provoca tornar als instints reprimits, a la infància i veure què hi va succeir. Els mecanismes de defensa són la manera que té l'inconscient de protegir el seu ego contra les emocions no desitjades. Hipnosi de l'inconscient.

Complex d'Èdip

Els complexos d'Èdip i d'Elektra (encara que ell no parlà d'aquest, ho feren psicoanalistes posteriors), fan referència al desig que sent l'infant de posseir el progenitor de sexe oposat i excloure al del seu propi sexe. Freud diu que tal vegada el nostre primer impuls sexual sigui cap a la mare i el sentiment d'odi envers el pare.

L'origen del nom, Èdip prové d'un oracle que anuncià a Layo, rei de Tebas, que els déus el castigarien pels seus pecats. Si algun dia tenia un fill, mataria el seu pare i es casaria amb la seva mare. Layo intentà durant un temps no tenir fills, però l'únic mètode anticonceptiu disponible en aquella època exigia una aferrissada disciplina i no es va poder aguantar. En una borratxera, deixà embarassada la seva dona. Quan el seu fill nasqué, el lliurà a un pastor perquè l'abandonés al bosc. El pastor s'apiadà i el lliurà a uns pares adoptius i Èdip és féu home. Ignorant el seu origen, matà el seu pare en una batalla i es casà amb la seva mare. Èdip no va matar el seu pare conscientment, perquè no sabia que era el seu pare, sinó per amor. Quan ho va saber s'horroritza i s'arrencà els ulls; la seva esposa, per tant, la seva mare, es va suïcidar. Èdip només va poder veure, saber i respondre dels seus actes després d'arrencar-se els ulls (metàfora de la castració). El mite també es pot llegir al revés: el temor irracional que tenen alguns pares de veure's suplantats pel seu fill en l'amor de la mare. La moral d'ara seria: no abandonis el fill o tindràs per enemic el que podia haver estat el teu amic, si l'haguessis tractat amb estima.

El pare és odiat com a rival però estimat com a model i protector. Per al nen, la mare és com un objecte d'amor eròtic i odiada com a pertorbadora de la relació amb el pare, necessària per a la identificació masculina.

Per a la nena, la mare és odiada com a rival i estimada com a primer objecte d'amor. El pare és estimat com a objecte d'amor eròtic i odiat com a pertorbador de la relació amb la mare, a qui obliga a abandonar.

No sofreixen complex d'Èdip aquells infants que no han tingut ni pare ni mare o, encara que en tinguin si no hi han tingut contacte.

Les fases oral, anal i fàl·lica

Freud també va fer referència a aquestes tres fases o etapes que segueixen un procés continuat. La fase oral (0-1 any): tot objecte va a la boca com a forma de coneixement; la fase anal (entre l'any i els 2'5 anys): plaer dels esfínters alhora que inicia del seu control; i la fase fàl·lica (entre els 2'5 i els 5 anys): descobriment dels òrgans sexuals i de la masturbació, entesa com a *eros*, com a desig i plaer. Després vindrà la fase de latència: (entre els 5 i els 11/12) i la pubertat.

Altres aspectes que va establir:

- La diferència entre allò simbòlic, allò real i allò imaginari.
- L'associació lliure: dir espontàniament el que se t'acut a partir de paraules o situacions concretes.
- El desenvolupament del concepte de narcisisme.
- L'estudi a fons de la interpretació dels somnis.

El seu deixeble Carl Gustav Jung

Psiquiatre suís que als 30 anys funda la psicologia analítica. Encunyà els termes introvertit i extravertit. Deia que compartim un inconscient col·lectiu, independentment de quines siguin les nostres circumstàncies particulars. Els continguts de l'inconscient col·lectiu són arquetips. Joseph Campbell era del mateix parer pel que fa als mites i els herois de totes les cultures que expliquen essencialment les mateixes històries, utilitzant la mateixa mena de personatges i escenaris: imatges oníriques i fantasioses que trobem en religions, mites i llegendes.

En el desenvolupament evolutiu de l'ésser humà primer es va desenvolupar l'inconscient i després el conscient (John Borgh). Per això parlem d'un inconscient col·lectiu (que ve de molt lluny), tal com va establir Carl Gustav Jung, i d'un inconscient personal.

Els arquetips són magatzems de memòria col·lectiva cultural, iguals en totes les cultures. Consciència humana universal que conté records, experiència i saviesa. Llenguatge simbòlic a partir de la cultura on naixem: contes, mites, somnis... Alguns dels arquetips dels que parla Jung: naixement, mort, Déu, eterna joventut, ancianitat, pare, mare, heroi.¹ Algú va preguntar a Jung quin era l'arquetip (arquetipus) actual de la humanitat i ell contestà: "desintegració".

Maig 2023.

¹ Per ampliar la informació, us recomano consultar l'obra *Los arquetipos y el inconsciente colectivo*. Volum 9 de l'obra completa. Madrid: Trotta, 2003.